

כתרי תורה

לק"י • פרשת אלה מסעי ה'תש"פ ב'של"א • גליון י"ג
• הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

כתר מלכות – מאן מלכי רבנן
רבי שלום ב"ר יחיא יצחק הלוי זלה"ה
מחבר שו"ת דברי חכמים – כ"ו תמוז תשל"ג
רבי יוסף ב"ר יעיש גימאני זלה"ה
מרבני זבדיאל – כ"ו תמוז תשמ"מ
רבי אברהם ב"ר שלום חייבי זלה"ה
מרבני תימן בת"א – כ"ח תמוז תשל"ט
רבי שלום ב"ר יחיא כסאר זלה"ה
ראש ישיבת סוכת שלום – כ"ט תמוז תשכ"ד
רבי יוסף ב"ר יעקב צובירי זלה"ה
מח"ס ויצבור יוסף בר – ב' אב תש"ס

לרפואת הגאון הרב חיים מימון ב"ר שלמה נהרי שליט"א
והרב חזקיהו אליהו אליעזר בן תורית שליט"א בתוך שאר חולי ישראל

כתר של-א"ש

אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו ממצרים לצבאותם ביד משה ואהרן ויכתוב משה את מוצאייהם למסעיהם ע"פ ה' ואלה מסעיהם למוצאייהם (לג, א-ב)
איתא במדרש הגדול 'דבר אחר, למה נכתבו המסעות, אלא אמר משה בינו לבין עצמו, אם אין אני כותב המסעות מיציאת מצרים ועד היום הזה, למחר יאמרו אומות העולם כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, לא ניתן להן קורת רוח אלא היו מהלכין ביום ובלילה מפני שתעו במדבר. לכך כתב כל המסעות, כדי שידעו אומות העולם שאי אפשר שיתעה אדם בכמו מקומות המנווין ארבעים שנה, כל שכן שש מאות אלף, וכדי שידעו שלא נתאחרו ישראל במדבר ארבעים שנה אלא בשביל מה שארע להן לכן כתב כל המסעות. ע"כ.

ביאור דבריו כי היו אוה"ע יכולין לומר כביכול הסיר השי"ת השגחתו מישראל ותעו במדבר בשימון דרך ארבעים שנה, לכך גילה משה את סדר מ"ב המסעות שאם לא שהיו מסעיהם למוצאייהם ע"פ ה' אי אפשר להן לישראל לתעות כ"כ במדבר, ובוודאי לא הסיר השי"ת חסדו מאיתם. ומזה יש לנו להתבונן על מצבנו בעת הזאת שהיא בבחינת המסע והמחנות, כי יש שתגבר המגפה ואיש באהלו יחנו וכאשר תשכוך ויסעו, כי אין זה חלילה טעות ומסע לחינם, אלא הכל בחושבנא לטובה מאיתו יתברך בדקדוק רב.

והנה מלבד זאת שכל סיבוב המסעות וטרחן הוא בכוונת מסובב מאיתו יתברך עוד יש לנו ללמוד ולהתבונן כי לא עזבנו השי"ת ועמנו הוא בצרה, ואף בגלות החל הזה שעבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו, עמנו הוא והוא עתיד לגאלנו במהרה.

כמו שדקדק מהר"ש בדיחי זלה"ה בעולת שלמה מדוע נכתבו שלשה מסעות ויציאות, אלא כאן נרמזו שלשה מסעות שיצאו ישראל, תחילה גלות מצרים שיצאו ממנה ע"י משה ואהרן, ואח"כ גלות בבל שהיתה ע"פ ה', ע"ש. ואח"כ ואלה מסעיהם מארץ ישראל להתפזר בארבע פינות העולם בגלות אדום. למוצאייהם מן הגלות ע"י משיחו. ונכתבה תיבת אלה הרומזת אל ה' בגלות מצרים ובגלות שלישיית מפני שהן גלויות עצומות, קשים ומרים עד מאוד, וגם הוא היה עמנו במסעות אלו. במצרים, כדכ' אנכי ארד עמך מצרימה, וגם בגלות האחרון רומז לשכינה שהיא עתה עמנו בגלות, ועוד הוסיף באחרונה ו' העטף (החיבור), לומר הוא הראשון והוא האחרון שעתיד ליגאל אותנו מן הגלות הארוך הזה, והמב"ה יגאל שכינת עוזו, במהרה בימינו אמן. עכת"ד. שבת שלום.

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק'
מי עולה להפטרות תלת דפורענותא

א] בשבתות של בין המצרים קורים הפטריות מנבואת ישעיה וירמיה על החרבן הנקראות 'תלת דפורענותא' (מגילה לא: ותוס' שם ד"ה ראש) ושבת שלפני תשעה באב מפטירין בשאר קהילות חזון ישעיה ולכן נקראת שבת זו אצלם 'שבת חזון'. וכתב המג"א (סימן רפ"ב ס"ק י"ד) שיקראנה מי שיודע לקונן ולכן יש שלא נתנו לעלות בהפטרה זו אלא למי שיודע לקונן כראוי (ספר הליכות חיים על האדמו"ר מצאנו עמוד קנ"א) ומאידך דעת החזו"א (פאר הדור ח"ד דף קצ"ה) שלא לקונן בהפטרות חזון שדומה לאבילות בפרהסיא.

ואצלנו נהגו להעמיד זקן שבציבור לקריאת כל שלשת הפטריות אלו מפני שיש בהן תוכחה, ואין משנים נעימתן רק יש שמנמיכים הקול קצת (וכמבואר בשע"ה ח"ג סי' ק"ג סעיף ה'). ומצאתי שכתב הגר"ש קורח זצ"ל (עריכת שלחן ח"ג עמוד קס"ח) סמך לזה, מסדר תעניות שמעמידים שם זקן לומר דברי כיבושין (רמב"ם הלכות תעניות פ"ג הל"ז). אכן יש שנהגו למכרן כשאר הפטריות השנה וכל המרבה במחיר עולה (כן משמע בשע"ה אר"ח סימן ק"ג סעיף ה') שכתב רק יש שנהגו להעלות זקני וחשובי הקהל, וכן שמעתי ממנו דהדבר תלוי במנהג המקומות). אך הורה לי מרן הגר"י רצאבי שליט"א, שבבתי כנסיות שאין שם זקנים להעלותם ומשום כך מוכרים עליות אלו, אע"פ כן ראוי להכריז קודם המכירה שלכל הפחות לא יעלו בחורים לקריאתן.

מהי הברכה בראיית הים התיכון

ב] כתוב בפרשתנו ז'גבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול' (ל"ד, ו) נחלקו הפוסקים לעניין ברכת 'שעשה את הים הגדול' (ברכות נד.), על איזה ים נתקנה ברכה זו. דעת רוב הראשונים (רש"י שם ד"ה לפרקים, הרא"ש בתשובה כלל ד' סימן ד' והרמב"ם בפיהמ"ש פרה פ"ח. עיין הוצאת המאור ובדפוסים כתוב הים המקיף והיינו הך) שהכוונה על ים אוקיינוס.

אמנם מרן הש"ע (סימן רכ"ח סעיף א') פסק שהוא הים התיכון נגד הראשונים הנ"ל, ורבים ייחסו לו ט"ס (פרישה, לחם חמודות ברכות פ"ט אות ל"ז ועוד) ומהרי"ץ בסידורו עץ חיים (ח"א דף קעו:) כתב שמרן פסק כדעת רבינו יונה (מב:) שעל כל המימות הגדולים ראוי ברכה זו לאפוקי המימות הקטנים.

והכרעת הפוסקים האחרונים (מ"ב ס"ק ב', כה"ח ס"ק ה') לברך על הים התיכון עושה (מעשה) בראשית' וכדעת רוב הראשונים וכ"כ מרן הגר"י רצאבי בשע"ה (ח"א סימן מ"ו סעיף ה'). והנה לפני שנים אחדות הוקשה לי ממה שמפורש במדרש (בראשית רבה פרשה כ"ג. וע"ע במשך חכמה פרשת וזאת הברכה על הפסוק ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון) שים התיכון אינו מששת ימי בראשית אלא נתהווה מהצפת מימי אוקיינוס בימי דור אנוש וא"כ כיצד ניתן לברך עליו עושה בראשית. ושאלתי את מרן שליט"א על זאת ואכן בשערי יצחק (פרשיות חקת ובלק ה'תשע"ז) הרחיב והעמיק מרן בסוגיא זו כיד ה' הטובה עליו והסיק שיש צדדים רבים שהמברך על הים התיכון ברכת עושה בראשית לא יצא ידי חובתו, וע"כ הורה ברבים שיש לברך על ראיית הים התיכון 'שעשה את הים הגדול' וכדעת מרן השו"ע.

ערי מקלט בחו"ל במשנת רבותינו

והערים אשר נתנו שלט ערי מלכות תהינה לכם (לה, יג)
ב' דרכים - יש ערי מקלט בחוצה לארץ

א] בספרי דרשו מפסוק זה, אין לי אלא שקולטות בארץ בחוצה לארץ מנין, ת"ל תהינה לכם. משמעות הלשון הינה מנין שקולטות ערי מקלט בחוצה לארץ, ת"ל תהינה לרבות חוצה לארץ. וכן למד בספר יעלי תמרי על הירושלמי (מכות פ"ב ה"ז) בכונת הספרי, וביאר דכשם שמצינו (מכות יב, ב) שבמדבר היו גולים למחנה לוי, הרי שיש ערי מקלט בחו"ל, כך גם נתרבו ערי מקלט בחו"ל אף משנכנסו לארץ.

אכן כבר תמה בזה כמוהר"ח כסאר זלה"ה בספרו קיץ המזבח הא קיי"ל שאין ערי מקלט בחוצה לארץ כלל, כמפורש בפסוק שלאחריו את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען, ואיך נרבה ממילת תהינה ערי מקלט בחוצה לארץ. ובאמת מפסוק זה למד רבינו הרמב"ם להלכה (פ"ח מרוצח ה"א) דאין ערי מקלט נוהגות אלא בארץ. כמבואר בכס"מ ועי' בסמוך סוף אות ד' מקור נוסף לזה.

ב] ובכס"מ שם ג"כ הביא דברי הספרי, ועמד בקו"ז, וביאר (בתירוץ שני) דחוצה לארץ קרי לעבר הירדן. שהרי עבר הירדן אינה א"י. וכתב במעשה רקח דמ"ש הרמב"ם אין ערי מקלט בחו"ל אף שהיו בעבר הירדן, היינו משום דעיקר מצוותן בא"י ששם ט' שבטים ומחצה. אבל עבר הירדן נקראת חו"ל וכן הוכיח מדברי הרמב"ם ריש פ"י. ע"ש. אכן ביאור זה דחוק דהלא דין ערי מקלט שבעבר הירדן מפורש בפסוק שלאחריו ומה איצטריך לריבויא. ומצאתי שכן הקשה במעשה רקח, והביא מדברי מהר"ח אבולעפאי ז"ל בעץ החיים לפרשת מסעי שביאר בכונת הכס"מ דה"ק מנין דאף כשגלו ישראל לעבר הירדן שיהיו שלש שבאי קולטות, ת"ל תהינה, ע"ש. וכ"כ בדניא דחיי (עשין ע"ו) בביאור הספרי והאריך בזה. ועי' מש"כ בסמוך בשם הרב בית מועד.

דרך שלישית - רוצח מחוצה לארץ גולה לארץ

ג] דרך נוספת מצינו בראב"ד שפירש כך, בחוצה לארץ מנין, כלומר מי שהרג חוצה לארץ. וכ"ה בפירוש רבינו הלל דקמ"ל תהינה בין לרוצחים שבארץ ובין לרוצחים שבחוצה לארץ. והלימוד הוא מכפילות מילת תהינה דבסמוך (פסוק י"ד) כתיב ערי מקלט תהינה, ובא לרבות רוצחי חו"ל. כ"כ בעמק הנצי"ב. וכן ביאר הכס"מ. וכן תי' בקיץ המזבח (בתירוץ שני). ושם בלשונו זייש לפרש כפשט הלשון דתהינה לשון חיבה נדצ"ל לשון ריבה, דפשט הלשון שהו"א למעט חו"ל קמ"ל תהינה לרבות, והיינו דמרבין גם הורג בחו"ל שא"י קולטתו.

ד] ויש לתמוה על דרך זו מהיכי תיתי לן למעט רוצחי חו"ל שלא יהיו ערי מקלט קולטות אותם. ובעמק הנצי"ב ביאר דס"ד דלא גרמה זכותה של א"י להציל אלא רוצחי א"י ולא רוצחי חו"ל שאינן זכאים כ"כ כדאיתא בע"ז (כו, א) תא חזי מה בין גנבי בכל ללסטים שבא"י. ובזכרון יוסף טוביה הביא לבאר עפ"מ"ש בתשב"ץ (ח"ג סי' קצ"ח וסי' ר') דכפרת ערי מקלט היא על שגרם סילוק השכינה ברציחה שמתמאת את הארץ לכן גולה. וסד"א דההורג בחו"ל אינו צריך לכפרה זו, קמ"ל.

אך עדיין דרשה זו מוקשית דהא לקמיה בספרי על פסוק והיו אלה לכם לחוקת משפט לדרתיכם בכל מושבותיכם (שם, כט) דרשו בספרי בכל מושבותיכם, בארץ ובחוצה לארץ. ופי' רבינו הלל דאי הרג בחו"ל ובא אל עיר מקלט קולטת אותו. וא"כ כפילות דרשה זו למה. ואף שניתן לפרש דרשה זו כדאיתא במכות (ז, א) למדנו לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחוצה לארץ. מ"מ הנה במדרש הגדול המשיך דרשה זו באמרו, יכול אף ערי מקלט יהוא נוהגות בחו"ל, ת"ל אלה, הדיינין ינהגו בארץ ובחו"ל, וערי מקלט אין נוהגות אלא בארץ. וכ"ה בספרי זוטא. וכפילות זו למה. [וודרשה זו הביאה הרמב"ם בספר המצוות עשין קפ"ב, ללמד שבי"ד יושבין גם בחו"ל, ומינה שמעינן נמי שאין ערי מקלט בחו"ל,

וכתב בספרא דבי רב שזהו מקור דינו הנזכר בפ"ח מרוצח. ועוד יש לתמוה על הלשון 'בחוצה לארץ' דמשמע דהנדון על ערי חוצה לארץ, וכן תמהו האחרונים.

ה] והרב בית מועד בביאורו לרמב"ם כתב דעל דרך זו מתפרשת כוונת הכס"מ גם בתירוץ השני, א"נ קרי חו"ל לעבר הירדן, דהו"א שבני עבר הירדן שיש להם ערי מקלט לא יוכלו לגלות לא"י קמ"ל תהינה לכולם. ע"ש. ובדומה לזה מצאתי להר"ד פרדו בספרא דבי רב שביאר בכונת הספרי, דהו"א שלא יקלטו אותן שבעבר הירדן אלא לבני עבר הירדן אבל לבני א"י, כיון שהן במקום המקודש טפי דהיינו בא"י, לא יצאו חוצה, קמ"ל תהינה שכל שש הערים שוות בהויתן ובדינן, וקולטות את כולם. ע"ש. וכ"כ מהר"ח אבולעפאי בעץ החיים שם (תירוץ שני).

דרך רביעית - אין ערי מקלט בחו"ל

ו] דרך רביעית בביאור הספרי, כתב בקיץ המזבח דתהינה לא בא לרבות חוצה לארץ אלא למיעוטא אתא, למעט ערי מקלט בחוצה לארץ. וביתר ביאור כתב בשם טוב (שם), דמצינו בתורת כהנים (אמור ריש פרק י"ב, ועי' בפ"י הר"ש משאנץ) גבי שתי הלחם דכתיב בהו תהינה למיעוטא וכן מצינו בחו"ל (עי' קידושין יג, א תוד"ה האשה, גבי קרבנות מצורע) דכל מקום שנזכר בו הויה לעיכובא הוא. וממילא כאן קמ"ל דדוקא שש ערים אלו תהינה ולא בחו"ל. וכתב דמכאן מקור דברי הרמב"ם שאין ערי מקלט בחוצה לארץ.

וקצת צ"ב לדרך זו לשון הספרי אין לי אלא שקולטות בארץ, בחו"ל מנין דמשמע שבא לרבות חו"ל, ולבסוף מביא הילפותא למעט חו"ל. ערי מקלט שהיו בתימן

ז] ודאתאן להכי ראיתי להביא ידיעה נכבדה שכתב הר"י ספיר בספרו אבן ספיר (ח"א ס"פ ל"ח, דף חפ, א) 'בשבת פה שבאם, ספרו לי שיש עוד שני ערים יהודים קרובים להם במהלך שעות אחדות ואנשים בהם מעט, האחת מהם (עיר סירי) היתה עיר מקלט לפניו ויושביה כולם לווים. ועל הדרך נמצא בצדי הדרכים אבנים גדולות כתוב עליהם מקלט מקלט כדין וכו' וגם האיש המקרבני חכם משכיל מארי שמואל אלערוסי נ"י העיד לי שכך הוא, כי קבלה בידם כאשר באו קדמוניהם הראשונים לארץ הזאת עוד לפני גלות הראשון (ראה הלאה) והיה להם ממלכה לעצמם וקדשוה כא"י והפרישו ג"כ ערי מקלט וזו אחת מהם. ועוד אחת בנוף עמראן. ע"ש שביקש הדבר ולא מצא אבנים אלו. והרב עלי תמר (הנזכר לעיל אות א') שלמד דלדעת הספרי יש ערי מקלט בחוצה לארץ. כתב כי היודע את אחינו בני תימן ששמרו על קבלתם ונשתלשלה דור אחר דור מאבותיהם הקדמונים שמעולם לא פסקה התורה מהם ולא הורקו מגולה לגולה, קבלתם אמת ואין לבטלה בשום אופן כלאחר יד, והיא מאשרת לנו ביאור זה בספרי.

אבל האמת יורה דרכו, כי אותה המסורת באה לומר שקדשוה כא"י ולא שערי מקלט נוהגות בחו"ל, ועוד דדרך זו מחודשת שלא מצינו בשום דוכתי שהיו ערי מקלט בחו"ל. אכן גם אותה מסורת הנזכרת יש לבאר כי בוודאי לא קידושה כא"י שהרי לא הפרישו בה אבותינו תרו"מ וכל דיני א"י לא נהגו בה. וכונתו לשמועה הרווחת אצל אבותינו שתימן רצועה מא"י, אבל בוודאי אינה כפשוטה כיעוין בקונטרס מצהלות חתנים (פרק י"ח). אלא צ"ל דמיירי על הזמן שקודם חרבן הבית כשהיו דנין בחו"ל דיני נפשות (כמבואר ברמב"ם פ"ד מסנהדרין הי"ד. ורק אז נוהג דין גואל הדם כמבואר בתומים סי' ב' סק"ב ובקצוה"ח שם סק"א), ותיקנו כעין מה שהורגלו בא"י להצילו מגואל הדם, והיה הדבר כעין הסכמה ביניהם שבערים אלו שהיו ערי לויים לא יכנס גואל הדם להרוג את הרוצח. אבל בוודאי לא היה להם דין ערי מקלט דאוריתא, ואם הרגו בערים אלו לא היה נהרג עליו.

כתר שם טוב - מדרכי רבותינו - כמוהר"ר שלום בכמוהר"ר יחיאל יצחק הלוי זלה"ה

ביתו של רבינו היה לכותל הדמעות לכל בני העדה שבאו לבכות מרה את אבדיהם, מי בילדיו ומי בספריו ואוצרות כתביו וכתבי אבותיו ורבותיו. יום אחד יצא רבינו עם רבי שלום כסאר ורבי רפאל אלשיך אל ביתו של ראש הממשלה דאז ותינו בפניו את צערה של העדה כולה, צער היחידים וצער הרבים, במשך שעה שלימה, ותבעו להשיב את היונקים והעוללים לחיק אמותיהם. אך הוא נדס ונאלם כמי שכפאו שד, ודבר לא יצא מפגישה זו. בצאתם שאל רבי שלום כסאר בתמיהה, "מדוע הוא יושב ושתק? השיב לו רבי רפאל: "דומה הוא למי שאומר בליבו: אוי לי מיוצרי, אוי לי מיצרי". נענה רבינו ואמר: "אין בו לא מזה ולא מזה..." בשעת פטירתו אמרה רעייתו הרבנית "הוא לא היה אדם בחייו. הוא היה מלאך". הגאון המקובל רבי מרדכי שרעבי, כאשר אך שמע על פטירתו קם ממקומו כשהוא רועד בכל גופו. לפליאת תלמידיו סיפר, כי באותו הלילה ראה בחלומו את רבינו היושב בפימלא שלמעלה, בין קדושי עליון. זיע"א תנצב"ה.